

ДАНИЛО Ж. МАРКОВИЋ¹
СРПСКА АКАДЕМИЈА ОБРАЗОВАЊА
БЕОГРАД

ЦИВИЛИЗАЦИЈА И ЕТИЧКИ АСПЕКТИ ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

САЖЕТАК. Разматрања о цивилизацијским и етичким аспектима еколошке безбедности аутор отпочиње освртом на појмовно одређивање те безбедности, и њеном заснивању на схватању о планети Земљи као политичко-геолошком пространству, насталом развојем животних облика. У том смислу сагледавају се екосистемске структуре Земље, њена јединства и нарушавања тог јединства с последицама по њен опстанак и живот људске цивилизације. У контексту оваквог приступа, аутор указује на потребу очувања еколошке безбедности са становишта *равноправности* и *праведности*, истичући да *правда представља правну категорију, посебно кад је повезана с природним правом, који је повезан са човеком као природним бићем.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: безбедност, еколошка безбедност, правда, праведност, природно право.

¹ dacamarkovic@yahoo.com

Рад је примљен 14. марта 2016, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. августа 2016.

1. Савремено друштво често, и све чешће, означава се као *глобално друштво* и као *мегадруштво*. Тиме се жели исказати спознаја да сви облици живота људског рода, и облици живота на планети Земљи, чине *својеврсну укупност*, али не и јединство, чију основу чини *планетна Земља као њихова дашина*, са својим *геолошким и еколошким постојањем*, на којој човек као природно биће ствара своју цивилизацију. Човек је, као свако природно биће, нераздвојно везан за одређени омотач своје планете Земље, биосферу, која се битно разликује од њених других омотача, а њена грађа одређена је *својственом организованошћу*, и заузима као *део целине погодно изражено место* (Вернадский, 2012, стр. 265). У овом смислу човекова стваралачка делатност у настајању цивилизације неодвојива је од његове особености као креатора, која је повезана са његовим телом као ствараоцем, које *изражава његову особеност* и *узајамност сложене механизма са његовим космо-физику, диојетичке и социјално-културне еволуције*. У контексту оваквог приступа човек ствара цивилизацију неодвојиво од своје самосвојности, која обухвата сва његова открића и изуме, исказујући збир постојећих идеја, и збир техничких постигнућа, и степен савршености науке, уметности и индустријске технике, откривајући одређено стање породичног и социјалног уређења и свих емоционалних установа, и размера стања приватног и друштвеног живота сагледаних у њихову јединству (Акумов и Јаковљев, 2012, стр. 42–100).

Међутим, термини *глобално друштво* и *мегадруштво* изражавају својеврсну укупност живота људске врсте, која изражава *равноправност* људи *условљену* разним факторима. То својеврсно уједињено човечанство истовремено је и разједињено (Лукић, 1994, стр. 380–380), и у њему постоје разни процеси и облици организовања, па је стога свет вишеполаран, јер између тих процеса и облика постоје не само односи сусретања и сарадње, већ и сукоби који могу да угрозе не само тековине цивилизације, већ и саму биолошку основу људског рода, уништавајући односе, екосистеме па и саму планету Земљу као укупност свих екосистема и Земљу као велики екосистем. Јер, у космосу и на планети Земљи, постоје законитости које изражавају међуусловљеност и повезаност њихових структура и односа у структурама, којих човек у свом односу према окружењу мора да се придржава. Јачањем, својом делатношћу човек властиту моћ према природи увећава, нарочито индустријском револуцијом, те „романтичарима као да се причинило да је стваралаштво човека преузело улогу бога у

природи – те је „ковачница света” и да је таква његова моћ бескрајна као што је људски напор изгледао бесконачан” (Супек, 1989, стр. 87–88). Међутим, пракса је све више указивала на потребу, па и нужност, да човек у присвајачким прегнућима, и уопште у свом деловању на природу, не противуречи законитостима које постоје у њој и њеним деловима, уколико жели да обезбеди њихову постојаност у оквиру тих законитости; а ако се супротно овом захтеву понаша излаже се опасности да уништи „поредак” у природи, или у њеним деловима, опасности да угрози и сам опстанак планете Земље и живота на њој (шире в: Марковић, 2015, стр. 200–217). Облици угрожавања, нарушавањем еколошког биланса и њихових баланса у природној средини и на планети имају разне облике испољавања и условљени су еволуцијом у развоју планете и људске цивилизације.

У контексту разматрања узрока нарушавања еколошке равнотеже и њихових последица како на глобалном тако и на локалном нивоу, посебну пажњу заслужују нарушавања те равнотеже и њених последица које настају под дејством војних (ратних) дејстава. Та дејства имају обележја историјског периода у коме настају како са становишта њихове условљености тако и њиховог трајања. У овом смислу *поседан значај имају узроци и последице војних дејстава у савременом друштву*. Војна дејства у савременом друштву настају у *условима глобализације* друштва и карактеристика те глобализације која се одвија у условима развијених производних снага и технике, тј. остваривања промена које се желе и којима се одређеном делатношћу тежи. Савремено друштво се карактерише плурализмом цивилизација и облика економског и политичког организовања, са разним облицима геополитичког организовања и сукобљавања тих облика и промена у категоријалном систему вредности, тачније системима вредности и настојањима да они буду наметнути, чак по потреби и насилним путем, укључујући и војна дејства. Управо ова сложеност и комплексност услова у којима се остварују војна дејства у савременом друштву и њихов утицај на еколошку стварност, па и еколошку безбедност захтева да ова дејства, пре свега са становишта еколошких последица буду комплексно истраживана и промишљана. У оваквом приступу пре свега треба поћи од карактеристика планете Земље као својеврсног еколошког система, укупности и структуре, као и законитости које њоме владају, а потом од структуре, динамике и последица тих дејстава и њихових цивилизацијских и етичких последица.

2. Разматрање узрока деградација животне средине као облика нарушавања еколошке равнотеже у појединим деловима Земље и у њој као целини морају *полазити од схватања о иланији Земљи као једном космичко-физичком простору чије је јединство даио у једној физичкој (биолошкој) полазној јачки, у физичком јединству Земљине куле* (Вајс, 1965, стр. 8). Може се закључити да планета Земља представља човеков завичај са многим екосистемима и њиховим међусобним односима у међусобној повезаности и условљености, тако да се и сама Планета на одређен начин јавља као велики екосистем и биолошка основа људског рода и човечанства (Милисављевић, 1982). У контексту оваквог приступа треба имати у виду да се, идентичност структуре космичке материје која до нас доспева и саме земаљске материје, не ограничава само на биосферу, ту танку спољашњу опну Планете. Та *структура је истиа за читаву Земљину кору, за омошач лииосфере, чија дебљина износи 60 и 100 километара и чији горњи део представља биосферу која се постепено и стапа с њом* (Вернадский, 2012, стр. 42). Али, исто тако све је прихватљивије и да *материја дубљих слојева Планете има истие одлике, мада је њен хемијски састав различитиј. У склопу ових схватања сматра се да је Земљина кора свој садашњи квантитативни и квалитативни облик добила као резултат узајамној деловања једних ие истих геолошких процеса шоком укујној геолошкој времена, скојчаних са сјалношћу хемијских елемената шоком читавој шој периода* (Вернадский, 2012, стр. 42). На основу ових сазнања закључује се да се у састав наше планете, Земљине коре откривају индиције о постојању појава које излазе далеко изван њених граница. Откривање и схватање тих граница указује да је потребно удаљити се од земаљских и планетарних појава, и промишљати читаву космичку материју кроз њихову модификацију, у космичким процесима (Вернадский, 2012, стр. 43).

Уважавање овог космичког контекста у сазнавању и разматрању планете Земље има посебан значај у разматрању биосфере, спољашњег слоја Земљине коре као облоге планете коју је живот освојио и у којој се налазе сви организми, који је увек оштром и неопходном границом одвојен од *интерне материје* која их окружује, а сам *живот је неизбежно повезан са хемијским променама у биосфери, док се о читавом животи, о целокујној живој материји може говорити као јединственој целини у механизму биосфере*. Међутим, „биосфера не може бити схваћена кроз појаве које се у њој дешавају уколико се не узме у обзир та очигледност веза са структуром читавог космичког механизма” (Вернадский, 2012,

стр. 46). *Уважавање структуре чипавој космичкој механизма је неопходно како у схваћању односа у биосфери и положеја биосфере у планетарним и сложеним друштвеним односима.*

У контексту овако сагледаних, и сагледаваних односа Земље и космоса, и посебно биосфере и космоса, потребно је промишљати и еколошке проблеме који постоје у погледу очувања животне средине са становишта очувања еколошке равнотеже као услова опстанка живота, па и опстанка људске врсте, у разним облицима њеног организовања и решавања последица тог нарушавања са еколошког и друштвеног становишта. У овом приступу посебно треба разматрати и еколошке, па и друштвено штетне последице које настају војним (ратним) дејствима. И да би се овај приступ остварио потребно је да се открију основна обележја ратних дејстава као одређених процеса који угрожавају и уништавају између осталог и еколошку средину као животну средину живота-животне материја, човека као живог, природног бића и облике његовог организовања и живота. У оваквом приступу треба узети у обзир и космички фактор. Узимање у обзир овог (космичког фактора), подразумева уважавање испољавања чињеница да је у савременом друштву, захваљујући развоју научних сазнања, човек успео не само да сазнања о космосу користи за остваривање циљева којима се поспешују услови и квалитет његовог живота и живота уопште и његових заједница као тековина цивилизације коју ствара, већ и за угрожавање и рушење тих тековина. Та сазнања о космосу добијају и такву широку и специјализовану употребу да се користе за реализовање рушилачког војног деловања и стављање и организовање космичке војске за њихова реализовања, што треба имати у виду у разматрању носиоца и реализатора војних делатности које угрожавају еколошку средину у погледу уравнотежености еколошких фактора у њеној структури.

Разматрање о планети Земљи, биолошкој основи живота, живота човека и људског друштва и могућности нарушавања еколошке равнотеже у њеним структурама и између структура са становишта очувања услова живота када су односи равнотеже очувани, и непостојања тих услова кад су ти односи нарушени, чиме су отежани или чак нарушени услови живота, укључујући и војна (ратна) дејства, имали су историјску условљеност. У овом смислу са становишта разматрања и решавања еколошких проблема је од посебног значаја указивање да прелазак XX у XXI век представља период између две етапе у развоју човечанства. Једна, одлазећа етапа, одвијала се у условима неограничених мо-

гућности Земље. Друга, долазећа и текућа етапа, отпочиње у условима антропогеног угрожавања Земље (Ковалев, 2008, стр. 4). Раст материјалне производње, омогућен научно-техничким прогресом праћен је брзим исцрпљивањем природних ресурса и нарушавањем односа у екосистемима и између екосистема. Нарушавање еколошке равнотеже и исцрпљивање природних ресурса тражило је усаглашавање човекове производне делатности са законитостима у природи, али и оживљавање борби за животни простор, нових геополитичких пространстава ако треба и употребом војне силе (Анентов, С. А, Анстиков, О. С, 2009).

Указивање да између две етапе, XX и XXI века у условима борбе за животни простор на Земљи која је подложна исцрпљивању и нарушавању равнотеже у еколошким системима и између њих, долази до сукоба у друштву, тачније до појединих облика организовања друштва који могу имати, и имају, карактер војних (ратних) дејстава са негативним и штетним последицама у еколошком смислу како *за њоједине њпросторе као делова њланеиће Земље, њако и за њу као јединсѡвен њпростор, има за циљ да скрене њажњу да они моју довести и доводе у њиѡиће како њоједине облике орѡнизовања друшѡивеноѡ живоѡиѡа, њако и услове живоѡиѡа на њланеиѡи Земљи, као оквиру живота и баштине човечанства*. Међутим, између ранијих коришћења војних дејстава у историји друштва и војних дејстава у савременом глобализирајућем друштву постоје разлике у могућности коришћења тих облика и њиховим последицама које заслужују посебну пажњу у проучавању и њиховом промишљању у циљу остваривања еколошке безбедности на Земљи, што представља очување еколошких услова живота и људске цивилизације.

Формулисање основних обележја војних дејстава, посебно са њихових еколошких аспеката представља сложен задатак условљен многим факторима. Пре свега та дејства су многобројна и разноврсна како са становишта њиховог вршења тако и бројних мотивација и циљева чијим достизањем треба да се остваре не само, и не пре свега, са еколошког, већ са политичког и геополитичког становишта као друштва знања и цивилизацијског прогреса. Да би се формулисала њихова обележја потребно је њихово разматрање у сваком конкретном случају и теоријско промишљање уз превазилажење многих њихових ограничености узрокованих идеолошким и класно-државним чиниоцима². Ипак је могуће указати на неке заједничке карактеристике војних дејстава која су до сада испољена и формулисати њихова ос-

новна, заједничка обележја. Једно од основних обележја је деградација животне средине која се исказује у физичком оштећењу и уништавању структуре људског потенцијала и хемијском девастирању не само, и не пре свега, у времену војних дејстава, већ и по њиховом окончању, чиме се угрожавају услови живота и цивилизације коју је човек створио и ствара, што се може дефинисати као еколошка катастрофа не само на планети Земљи већ и у космосу. Ово обележје војних дејстава има ослонац у истраживањима и теоријском промишљању војног дејства у СР Југославији почетком деведесетих година прошлог века, а пре свега у периоду март–јуни (Јовановић, Петковић и Чикарић, 2012). Али, у ништа мањој мери они имају упориште и у резултатима истраживања војних дејстава у другим деловима југословенског простора тих година.³

3. Комплексно и целовито стање еколошке угрожености животне средине као последице војног (ратног) дејства земаља НАТО пакта на простору Југославије није могућ изложити у једном раду како је овај насловљен. *Али је мојуће, и пошредно у њему учиниши осврћ на основне рејере ше ујроженосћи како материјалних додара (инфрасируктуре) шако и живе силе, људској фактора који је учесћовао у војним делатносћима или, иако није био сћрана у сукобима, нашао се на њросћору ших дејствава као у свом живојном њросћору у ужем смислу ше речи, као и на односе акћера војне делатносћи ѡрема ујроженосћи живојне средине као биолошке основе и живојној ѡросћора човека и њејових облика друшћивеној живојиа.*

У оваквом приступу треба се осврнути на употребу у војним дејствима средстава са осиромашеним уранијумом (ОУ). Према расположивим подацима снаге НАТО-а простор некадашње СР Југославије, а претежно територију Србије, гађале су муницијом са ОУ више од 60 пута извршивши преко 112 удара по циљевима на 91 локацији који су били цивилни циљеви и често насељена места. Употреба муниције са ОУ, с обзиром на материјал од кога се производи и у коме су идентификовани радионуклиди са наглашеним учешћем уранијума чије се последице не могу држати под контролом, постојеће стање у коме је он коришћен у војним

² Тих дејства је било више (нпр. у Југославији, Ираку, Либији, Сирији и још неким државама или деловима њиховим територија), а може се претпоставити да че их бити и у будућности.

³ Нагласак у овом раду је на еколошким последицама војних дејстава и зато се не чини осврт на правне и друге аспекте ових дејстава иако су и они од значаја и са цивилизацијског и са етичког аспекта.

операцијама (дејствима), указују да ће деловати вечито на будуће становништво, флору и фауну, као и да је немогуће препознати директне и индиректне ризике, последице и губитке. Ово тим пре, што је полазећи од брзине којом се та муниција испалује, односно процесују количине при дејствима, вероватности самозапаљивања као и измерених активности које су неколико стотина хиљада пута веће од просечног природног садржаја, закључено да употреба ове муниције доводи до контаминације животне средине са дугорочним последицама по животну средину и становништво на просторима где се муниција са ОУ користи. Утврђено је да је *удисање нерасиворљивих честичца уранијумске йрашине дујорочно йовезано са здравственим йоследицама укључујући канцер и деформацију новорођенчади*. Истраживања здравствене ситуације становништва као и припадника војски које су деловале, или биле стационаране после војних дејстава на просторима (територијама) на којима се деловало муницијом са ОУ ово потврђују, о чему сведочи број оболелих, па и смртни случајеви од карцинома на овим територијама. У вези са овим подацима поставило се и питање да ли су они који су наређивали и користили ову муницију у војним дејствима одговорни за последице њене употребе.

У одговору на ово питање треба поћи од сазнања да је постојала међународна забрана употребе овакве врсте оружја са (погубним) последицама и пре ових војних дејстава и коришћења муниције са ОУ. Међутим, организатори и извођачи ових војних дејстава, са оваквом муницијом нису се придржавали не само ових забрана, већ су од шире јавности прикривали њено коришћење. Можда, јер су постојали докази, сазнање о њеном штетном утицају на тренутно здравље људи или у дужем периоду њеног коришћења, на шта указује и упутство за руковање овом муницијом и документација која је издата од стране НАТО, САД и њихових органа. Тако долазимо до потреба разматрања односа државних органа према коришћењу научних достигнућа у реализацији циљева којима се тежи војној делатности и до промишљања значаја поштовања етичких норми у остваривању еколошке безбедности планете Земље као заједничког-еколошког животног простора и баштине човечанства.⁴

⁴ У контексту овог указивања неопходно је истраживање еколошких последица војних дејстава и на осталим просторима планети где су таква дејства у току.

4. Разматрање еколошке безбедности у савременом друштву захтева осврт на узроке и облике нарушавања еколошке равнотеже у човековој животној средини у међусобној повезаности и најчешће међуусловљености свих њених елемената (Марковић, 2009, стр. 13–18). Јер, природа, уз све промене које у њој својом делатношћу производи човек, као природно и друштвено биће, представља објективну реалност и заједно са осталим органским светом чине неодвојиву целину. Човек живи у природи и са њом је везан нераскидивим везама. Природа је прави оквир човека и његовог друштва. Зато човек моделирајући и присвајајући природу својим потребама мора водити рачуна о законитостима које постоје у њој, у структури њених елемената и њиховим односима. Прилагођавање и присвајање природе од стране човека без вођења рачуна о тим законитостима, може довести, и доводи у питање егзистенцијалне услове живота и опстанка човека и друштва. У ствари, људско друштво може омести нормалне природне процесе у њој, али тиме неће уништити природу пошто еколошки системи имају своју унутрашњу саморегулацију (Станковић, 1966), већ ће уништити само себе јер неће моћи да опстане у поремећеном стању екосистема. Зато сваки друштвени систем треба да се усклади са природном средином водећи рачуна о потреби очувања еколошке безбедности којом се штити и обезбеђује неопходна уравнотеженост екосистема.

У овом контексту се може дефинисати еколошка безбедност полазећи од општег појма безбедности којом се означава стање заштићености одређене појаве од нарушавања њених структуралних и функционалних веза чија повезаност и укупност одређују посебност и постојаност одређене појаве. У овом смислу, и када се приступа дефинисању еколошке безбедности та дефиниција треба да изрази обезбеђење животно важних интереса човека схваћеног као природно-друштвеног бића, пре свега, од угрожавања и нарушавања равнотеже у појединим екосистемима и у њиховој укупности (Пер-Аканов, 1998, стр. 181). Имајући овакав приступ у дефинисању еколошке безбедности она се може, а ја бих рекао и мора дефинисаности као заштићеност животно важних ресурса и интереса човека и облика његовог друштвеног живота у укупности и постојаности фактора како природне (посебно еколошке уравнотежености) тако и друштвене средине. Ова дефиниција да би потпуно јасно доприносила остваривању безбедности у сложеним условима космичко-планетарне и глобализирајуће друштвене стварности захтева и одређено појашње-

ња (в. шире: Марковић, 2014, стр. 75–82). Овакво усмерење у дефинисању еколошке безбедности треба да изрази *сјав о човеку као универзалном нациоцу ојшјих закономерности самостјојећих природних форми живоја, који се јавља у еволутивном развоју природе, њену врхунску вредности и судјектј ојшјейприродној закономерној развоја у сисјему човек-јланетја, јављајући се њејовим кључним фактиором. У свом развоју, човек осмишљајући га, обезбеђује саморазвитак природе у целини, и у крајњој мери тај систем као систем „човечанство-планета” се појављује као ноосфера. У оваквом приступу дефинисању еколошке безбедности долази до промена о смислу дубине представе о еколошкој безбедности и одговорности човека и његове промене понашања у односу на природну средину. У традиционалном смислу та одговорност опредељује неопходност очувања природе као средине живљења за будућа покољења човечанства и његовог очувања што указује на антропоцентристички пут сазнања (Панова, 2009). У овом смислу одговорност за утврђивање и остваривање еколошке безбедности у све већој мери сноси човек и институције његовог друштвеног организовања, а пре свега и држава као снага друштвеног развоја и управљања ризиком у савременој цивилизацији (Марковић, 2007, стр. 68–87).*

Међутим, ово преношење бригае и одговорности за еколошку безбедност на државу не треба схватити да се те одговорности и старања о еколошкој безбедности ослобађају други друштвени фактори. Напротив, еколошки проблеми у смислу дављења узроцима и облицима нарушавања равнотеже у екосистемима и међу њима праћени нарушавањем услова живота и људске цивилизације на планети Земљи и отклањању у том контексту пратећих негативних последица које се испољавају у деградацији животне средине све чешће су предмет истраживања, научног промишљања и друштвеног ангажовања на међународном нивоу (Марковић, 2015, стр. 201–326) и предмет регионалне сарадње (Марковић, 2011, стр. 25–35) и са *цивилизацијско-ејичких асјекташјих јродлема* (Марковић, 2008, стр. 17–29) у циљу очувања еколошке стабилности у условима све развијених могућности прилагођавања и присвајања природе у циљу задовољавања разних потреба човека. У непосредној вези је и пораст сазнања о активностима за планету Земљу и живот на њој заснован на сазнањима о последицама које могу наступати нарушавањем односа у екосистемима и односима међу њима с обзиром на општу повезаност у природи и односима природе и друштва. У овом контек-

сту све већу пажњу привлачи проучавање геолошког стања планете Земље са цивилизацијско – етичких аспеката (види више: Марковић, 2011). У склопу ових разматрања и полазећи од општег схватања да планета Земља представља космичко-еколошки простор за живот човека и његовог друштва а да наш свет није хаотичан, већ представља одређен простор са својим правилностима и законитостима, све чешће се промишљају односи у њему и према њему и еколошкој стварности са становишта равноправности и противуречности. Ова промишљања која имају амбицију да буду научно заснована морају имати полазиште у два сазнања која су научно верификована и широко прихваћена. Прво, морају полазити од сазнања да планета Земља представља одређен космичко-геолошки простор настао еволуцијом и представља колевку и баштину људске цивилизације без обзира на бројност и различитост социјалних структура њихове присвајачке моћи према природи и различитих система вредности. Зато у односу према Земљи, њеним природним ресурсима и њој као својеврсној укупности и целини тих ресурса, равноправност у односу према њој искључује доминацију појединих заједница (и појединаца) и њихову монополизацију. Друго, морају полазити од прихватања и схватања правде и правичности и њиховој условљености и повезаности са природним правом које се налази у основи човека као природног бића. У овом схватању правда је „стожерна врлина” човека која подразумева поштовање закона, и природних (еколошких законитости) и поступање према другима као према себи једнаким. Као таква правда је виша од свих врлина и садржи у себи све друге врлине.

Полазећи од ових и оваквих схватања равноправности, правде и праведности могуће је научно промишљање еколошких проблема и питања уређивања еколошке безбедности на националном, регионалном и што је најважније и на глобалном нивоу. У овом смислу промишљање еколошке безбедности, њено остваривање и отклањање негативних последица нарушавања еколошке уравнотежености у екосистемима у њиховој повезаности, па и еколошких последица војних дејстава указује на *попреду криптичкој уређивања међународне заједнице са савременом хуманизације односа у њој ради очувању људске цивилизације и њене еколошке колевке и баштине.*

- ЛИТЕРАТУРА Акумов, А. и Јаковљев, А. Н. (2012). *Цивилизацији в XX и XXI век: проблеми перспективи*. Москва: Московскогo университета.
- Анентов, С. А, Анстиков, О. С. (2009). *Еколошките аспекти: Цивилизационан подход*. Вестника Международной академии наук. Русская секция, Специальный выпуск
- Вајс, А. (1965). *Развивањак цивилизације*. Београд: Народна књига.
- Вернадский, В. И. (2012). *Биосфера и ноосфера*. Београд: ЈП „Службени гласник”.
- Јовановић В, Петковић, С, Чикарић, С. (2012). *Злочин у рају, јеноцид у миру*. Београд: Службени гласник.
- Ковалев, А. (2008). *Человеческое общество*. Москва: УРСС.
- Лукић, Р. (1994). *Основи социологије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Марковић, Д. Ж. (2015). *Социјална екологија*. Београд: Завод за уџбенике.
- Марковић, Д. Ж. (2014). *Еколошка безбедност у современом 'мегадруштву'*. Зборник радова Училијског факултета, Ужице (16), 75–82.
- Маркович, Д. Ж. (2011). *Еколошката сигурност в современому общество-цивизационан императив*. У: *Проблеми на национална сигурност и сџтрудничество у Југоисточна Европа* (стр. 25–35). Велико Търново: „Ивес”.
- Маркович, Д. Ж. (2011). *Еколошките проблеми общества и еколошката нарастеност*. У: Д. Ж. Маркович, С. Н. Глазачова и С. П. Стенакова (ред.), *Руско серпски зборник Социална изменения в условиях глобализации*. Москва: МГУ.
- Марковић, Д. Ж. (2007). *Одржив развој и управљање ризиком*. У: *Зборник радова Управљање у ванредним ситиуацијама*, (стр. 68–87). Ниш: Факултет заштите на раду.
- Марковић, Д. Ж. (2009). *Безбедност глобалног мегадруштва и образовање*. У: *Зборник радова Безбедности у јосимодерном амбијенту*, (стр. 13–19). Београд: Центар за стратешка истраживања националне безбедности
- Маркович, Д. Ж. (2008). *Цивилизационан-етички аспекти биосферског хозяйства*. (РБ), У: *Зборник Еколошките-економичките, социалните и техничките аспекти биосферског хозяйства*, (стр. 17–29). Иркутск: Иркутска госуниверзитетна сенско – хазятска академия.
- Милисављевић, Р. (1982). *Друштво на планети Земљи*. Београд: Запис.

Панова, В. И. (2009). Экологическая ответственность человека: Гранце н ден- тални аспект. *Вестника Международной академии наук. Русская секция, Специальный выпуск*

Пер – Аонов, А. А. (1998). *Безбедность человека*. Москва: МНГУ.

Станковић, С. (1966). Организација и поредак у живим заједницама. *Дијалектика* (1)

Супек, Р. (1989). *Ова једина земља*. Загреб: Глобус.

DANILO Ž. MARKOVIĆ
SERBIAN ACADEMY OF EDUCATION
BELGRADE

SUMMARY

CIVILIZATIONAL AND ETHICAL ASPECTS OF ENVIRONMENTAL SAFETY

These considerations of civilizational and ethical aspects of environmental safety start by a reference to the conceptual determination of this safety, and its foundation on a conception of the Planet Earth as a political and geological space, originating in the development of life forms. In this sense, the author understands the structures of the Earth's ecosystem, its unity, and the disruption of this unity with consequences for its survival and the survival of the human civilization itself. In the context of this approach, the author points to the need to preserve the environmental safety from the standpoint of equality and justice, stressing that justice is a legal category, especially when it is associated with the laws of nature, laws which are also associated with man as a natural being.

KEY WORDS: security, environmental security, justice, equity, natural law.